

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hofmann τακτ. καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης. — *Κ. Τριανταφυλλόπουλος* τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — *Μιχ. Τσαμαδός*. — *Χ. Τζωρτζόπουλος* ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — Franz Boehm διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας. — *Παν. Κανελλόπουλος* ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — *Κωνσταντῖνος Τσαῦτσος* ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — *Ιωάν Θεοδωρακόπουλος* ὑφηγ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ «Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ»

1930

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΛΕΓΧΩΝ ΕΛΕΓΧΟΙ

Υ Π Ο

ΘΕΜ. Δ. ΤΣΑΤΣΟΥ

Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ὑπέβαλε τὴν «περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας» διατριβὴν τοῦ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ διὰ τὴν ἔδραν τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὴν Σχολὴν καὶ συνυπέβαλε καὶ τὰς ἄλλας ἐργασίας του.

Ἐπὶ τῆς αἰτήσεως ταύτης ἀπεφάνθη, κατόπιν εἰσηγήσεως, γενομένης ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Βορέα καὶ συμφώνως πρὸς αὐτήν, κατὰ πλειονοψηφίαν, ἡ Σχολή, ὅτι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος στερεῖται ὠριμότητος σκέψεως, φιλοσοφικῆς μορφώσεως καὶ φιλολογικῆς προπαιδείας τόσον, ὥστε ἡ Σχολὴ νὰ μὴ δύναται νὰ καλέσῃ τὸν ὑποψήφιον ν' ἀναπτύξῃ προφορικῶς τὰ ἔργα του.

Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀφ' οὗ ἔλαβε γνῶσιν τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως ἐδημοσίευσεν τὸ πρῶτον τεῦχος μακρᾶς ἀναιρέσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Σχολαστικισμὸς καὶ φιλοσοφικὴ κριτικὴ». Κατόπιν αὐτοῦ καὶ προτοῦ κυκλοφορήσει τὸ δεύτερον τεῦχος τῆς ἀναιρέσεως ταύτης πρῶτος ὁ εἰσηγητὴς κ. Βορέας ἐδημοσίευσεν τὴν ἐκθεσὶν του καὶ κατόπιν ὁ κ. Λογοθέτης τοὺς «φιλοσοφικοὺς ἐλέγχους» ἀνταπαντῶν εἰς τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ «Σχολαστικισμοῦ καὶ τῆς φιλοσοφικῆς κριτικῆς»,

Εὐρισκόμεθα τοιοῦτοτρόπως πρὸ ζωηροτάτης συγκρούσεως. Ἀφ' ἑνὸς δύο καθηγηταί, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἐγένετο πρὸ πολλῶν ἐτῶν καθηγητῆς, ἂν καὶ πρόκειται ἀκόμη νὰ ἐκδώσῃ τὸ πρῶτον ἤδη τὰ φιλοσοφικά του ἔργα, ὡς ἀνηγγέλθη διὰ τῶν ἐφημερίδων, ὁ δ' ἕτερος, ἂν καὶ πολλὰ ἱστορικὰ περὶ φιλοσοφίας ἔργα ἐκδίδων ἀπὸ καιροῦ, ἐγένετο καθηγητῆς πρὸ τινων μόλις ἐτῶν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ἐκπροσωποῦν παράδοσιν πνευματικήν, ἣ ὁποία ἤνθισεν ἄλλοτε, πρῶτον ἐκτὸς καὶ κατόπιν ἐντὸς καὶ διὰ τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν λογιωτατισμὸν, τὸν ὁποῖον ἀδίκως ἐχαρακτήρισαν ὡς ἄττικισμόν, ἐπειδὴ φαίνεται, παρὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ ἀειμνήστου Βερναρδάκη, ἐθεωρήθησαν οἱ γλωσσικοὶ τύποι, τῶν ὁποίων ἐποιοῦντο κατὰ προτίμησιν οἱ ὀπαδοὶ του χρῆσιν, ὡς κάπως ἐνθυμίζοντες τὴν ἄττικὴν διάλεκτον.

Ὁ τυπικὸς καὶ ἄγονος ἱστορισμὸς τοῦ λογιωτατισμοῦ ἐγένετο πολλακίς ἀντικείμενον κριτικοῦ ἐλέγχου. Δικαίως. Ὁ λογιωτατισμὸς ἐβλάψε τὴν πορείαν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἀπώθησεν ἰδίως εἰς τὸ σκότος τὰς ἠθικὰς δυνάμεις, ὅσας συνεπύκνωσεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους τεσσάρων αἰῶνων ἀπαράδεκτος δουλεία. Ἄλλ' ἂφ' ἑτέρου διὰ σοφωτάτων ἐρευνῶν ἐπὶ παντοίων θεμάτων ἔδωσαν οἱ λογιώτατοι εἰς τὸν ἑλληνισμόν ἱστορικὴν συνείδησιν ἐθνικῆς ζωῆς ἀρχομένης εἰς τὴν αὐγὴν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐθνικῆς ζωῆς συνεχιζομένης μέχρι τοῦ ΙΕ' μετὰ Χριστὸν αἰῶνος. Ὁ λογιωτατισμὸς ὅμως, παρ' ὅτι ἐστρέφετο κυρίως πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, συνέδεσε τὴν νέαν Ἑλλάδα πρωτίστως μὲ τὸ Βυζάντιον καὶ τοῦτο, διότι πνευματικῶς ἦτο πράγματι γόνος καὶ κληρονόμος τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, ὅπως ἀποδεικνύει καὶ ἡ συσχέτισις τῆς ἱστορικῆς προσπάθειας τοῦ ἀειμνήστου Κ. Σάθα πρὸς τὰς γλωσσικὰς αὐτοῦ ἀντιλήψεις.

Πάντως ὅμως τὸ ἔργον τοῦτο συνετελέσθη καὶ ἀπεκτήσαμεν ἱστορικὴν συνείδησιν τριάκοντα αἰῶνων. Ἄν ἴσως ἡ νέα γενεὰ δὲν ἀπηλπίσθη μετὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν καὶ ἀγωνίζεται ἤδη καὶ πάλιν ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὅπως τοσάκις ἀνέζησεν ὁ ἑλληνισμὸς οὕτω καὶ πάλιν θὰ δυνηθῇ νὰ διαπρέψη. Ἄλλ' ἡ παλαιὰ μορφή τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἑλλήνων εἶναι ἀδύνατον νὰ χωρέσῃ ζωντανὴν τὴν νέαν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας ἡ συνείδησις ἔχει πλέον εὐρυνθῆ καὶ στρέφεται ὄχι μόνον πρὸς τὸ παρελθὸν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον. Βεβαίως ὅμως δὲν ἔπαυσαν νὰ ὑπάρχουν, ἀδιακρίτως γλωσσικοῦ τύπου πλέον, πνεύματα παρωχημένα, τὰ ὁποία θὰ εἶχον ἴσως ἄλλοτε θέσιν, ἀλλὰ τὰ ὁποία σήμερον δὲν δικαιολογοῦνται πλέον. Παρ' ὅτι δὲ στεροῦνται παντὸς δικαιώματος ἐνεργοῦ πνευματικῆς ὑπάρξεως ζητοῦν ἀκόμη νὰ δώσουν αὐτὰ μορφήν εἰς τὴν ἐθνικήν.

κήν μας ζωήν, μὴ ἀντιλαμβανόμενα ὅτι τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι ἀντικειμενικῶς, δηλαδὴ ἀνεξαρτήτως τῆς πεποιθήσεως τῶν ἐργατῶν του, ἀντίθετον πρὸς τὸ χρέος ἐκάστου, ἀφ' οὗ ζητοῦν, ἐν ἀγνοίᾳ των ἔστω, νὰ δεσμεύσουν καὶ νὰ μαράνουν τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους. Τοιοῦτοι καὶ οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης.

Τοῦναντίον ὁ ἀποκήμενος τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἔχει τὴν ἀπόλυτον συνείδησιν ὅτι ὀφείλει ὄχι μόνον νὰ ἐρευνήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφικὴν παράδοσιν. Ἡ στάσις του εἶναι θετικὴ καὶ ἀρνητικὴ. Ἀρνητικὴ, διότι γνωρίζει ὅτι τῶν γραμματικῶν τῆς Ἀλεξανδρείας ἢ σχολαστικῆ νοοτροπία ὑπῆρξεν ἔκφρασις ἠθικῆς πτώσεως καὶ πνευματικῆς στειρότητος καὶ διὰ τοῦτο ἀντιμετωπίζει καὶ καταπολεμεῖ μὲ δύναμιν τὴν σύγχρονον ἐκδήλωσιν τοῦ σχολαστικισμοῦ. Θετικὴ, διότι αἰσθάνεται κανεὶς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν κάθε γραμμῆς τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου τὴν δύναμιν τῆς νεότητος ἀναλαμβάνουσης ὑπευθύνως νὰ συνεχίσῃ ἔργον ἀνακοπὴν ἐπὶ ἔτη μακρὰ μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἀρχίζει νέα περίοδος γονίμου ὀργανισμοῦ. Τοῦτο εἶναι περισσότερον ἐμφανὲς ὅταν ἀναγιγνώσκομεν ὅσα γράφει περὶ Πλάτωνος καὶ περὶ Πλωτίνου καὶ ὅσα γράφει περὶ Rickert.

Ἄλλ' ἡ βαθύτατα ἱστορικὴ συνείδησις του καθίσταται δημιουργικὴ κατ' ἐξοχὴν ὅταν πρόκειται ν' ἀναστήσῃ τὸ ἔργον τῶν δύο μεγάλων ἐλλήνων ἰδεοκρατῶν. Οἱ συγγραφεῖς, ἰδίως οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πλωτῖνος, ὅταν γράφουν δὲν γράφουν ἐστερημένοι προὑποθέσεων. Διότι, ἐὰν ἔπρεπε νὰ γράφουν οὐδὲν προὑποθέτοντες, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπαναλαμβάνουν πράγματα, τὰ ὅποια ἦσαν κτήματα κοινὰ τοῦ συγχρόνου των πνευματικοῦ περιβάλλοντος. Θὰ ἔπρεπε δ' ἐπὶ πλέον νὰ καταδικάσουν τοὺς ἀκροατάς των, (διότι τὰ ἔργα των ἔχουν πάντοτε τὴν μορφήν τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ ἀπευθύνονται πρὸς ἀκροατάς), νὰ στερηθοῦν τῆς δημιουργικῆς των ἰκανότητος, ἢ ὅποια συνίσταται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναδημιουργίαν τοῦ ἔργου τοῦ διδασκάλου. Ἀλλὰ πνεύματα τόσον ἠθικά, τόσον ἐλεύθερα, ὅπως ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πλωτῖνος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαπράξουν τοιοῦτόν τι, τὸ ὅποιον καὶ τὴν αἰσθητικὴν τοῦ ἔργου καταστρέφει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἠθικόν του προορισμόν τὸ

ἀπομακρύνει. Μόνον ἢ ἄγνοια τῶν προϋποθέσεων εἶναι δυνατόν νὰ καταστήσῃ ἀσαφῆ ἓνα συγγραφέα. Καὶ ὅπως τοῦ συγγραφέως ἡ τέχνη ἔγκειται εἰς τὸ νὰ γνωρίζῃ μέτρον ἐν τῇ προϋποθέσει, οὕτω καὶ τοῦ ἀναγνώστου ἢ τοῦ ἀκροατοῦ, τοῦ πράγματι ποθοῦντος νὰ συνομολογήσῃ κοινωνίαν μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς μελέτης του, ἡ τέχνη ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν συνταύτισιν τῶν προϋποθέσεων του μὲ τὰς προϋποθέσεις τοῦ συγγραφέως. Αὐτὴν τὴν ἱκανότητα κέκτηται κατ' ἔξοχὴν ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος. Καὶ εἰς τὸ περὶ Πλάτωνος ἔργον, ἀλλ' ἰδίως εἰς τὸ περὶ Πλωτίνου τὸ κατόρθωμά του τοῦτο χαρακτηρίζει ὄχι πλέον ἢ κοπιώδης ἀκρίβεια τοῦ ἐπιστημονοῦ, ἀλλ' ἡ αὐθόρμητος τελειότης τῆς τέχνης, τὴν ὁποίαν μόνον εἰς ἑλλην ἦτο δυνατόν ν' ἀποκτήσῃ ὅπως αὐτός.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, ἀλλ' ἰδίως ὁ κ. Λογοθέτης, τοῦ κ. Βορέα περίπου μηδὲν γράψαντες, προσπαθοῦν νὰ εἰσέλθουν διὰ τοῦ γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα. Καὶ βεβαίως ἀδυνατοῦν νὰ ἐκτιμήσουν τὴν ἀντίθετον ἀρετὴν τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει τίποτε, ἀφ' οὗ δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ μαθητεύσῃ ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος παρὰ τῷ κ. Βορέα οὐδὲ παρὰ τῷ κ. Λογοθέτῃ. Σκόπιμον ἦτο οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης νὰ συναντηθοῦν μὲ τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον ἀφ' οὗ ζοῦν εἰς τὴν ἰδίαν καὶ οἱ τρεῖς κοινωνίαν καὶ μὲ τὸ ἴδιον ἀσχολοῦνται θέμα. Καὶ ἡ σκόπιμος αὕτη συνάντησις ἐπόμενον ἦτο ν' ἀποβῆ σύγκρουσις, ἀφ' οὗ ἀπὸ τόσον ἀντίθετα νοήματα κατέχονται οἱ κ. κ. καθηγηταὶ ἀφ' ἑνός, ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀφ' ἑτέρου. Τοιούτου εἴδους συγκρούσεις δὲν ἔχουν νόημα καθαρῶς ἐπιστημονικόν, ἀλλ' ἐνδιαφέρουν καὶ ἠθικῶς. Δυστυχῶς ὅμως ἐν Ἑλλάδι σπανίως ἐξετάζονται οἱ πνευματικοὶ ἀγῶνες καὶ ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως καὶ τοῦτο ἔχει μειώσει ὄχι τὸ ἦθος μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τῶν πνευματικῶν ἀγῶνων τοῦ ἔθνους, διότι ἀπὸ τὸ ἦθος προέρχεται ἡ πρωταρχικὴ δύναμις ἢ κινουσα τὸν νοῦν. Ἡ κατωτέρω κρίσις ἐκφέρεται τόσον ἀπὸ ἠθικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης προησθάνθησαν ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου πόσον ἐκλονίζετο ἀπὸ τὸ ἀδρομερές τοῦ ἔργου ἢ βεβιασμένην προσπάθειά των νὰ παραμένουν αὐτοὶ πνευ-

ματικοὶ ὀδηγοὶ τοῦ ἔθνους, ἐπικριταὶ πάσης παρεκτροπῆς καὶ ἀλυτάρχει τῆς ἐπιστήμης, ὅπως ἀρέσκονται νὰ ἐμφανίζουσι ἑαυτούς, ἰδίως εἰς τὰς κρίσεις τοῦ Σεβαστοπουλείου ἀγῶνος, τοῦ ὁποίου τὴν ἀπήχησιν φαντάζονται μεγαλυτέραν ἀφ' ὅ,τι πράγματι συμβαίνει νὰ εἶναι. Ἡ ἀνησυχία τῶν κ. κ. Βορέα καὶ Λογοθέτου κατέστη μᾶλλον ἐμφανῆς ὅταν ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀπήντησεν εἰς τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Βορέα καὶ ἀντελήφθησαν πόσον εὐρεία καὶ ζωηρὰ ἦτο ἡ ἀπήχησις τοῦ δριμυτάτου ἐλέγχου, τὸν ὁποῖον ἤσκησεν ἐναντίον ἀμφοτέρων ὁ κριθεὶς ὑπ' αὐτῶν. Ἐφ' ὃ καὶ ὁ ἕτερος τῶν εἰσηγητῶν, ὁ ἀνεπίσημος, ὁ κ. Λογοθέτης, ταχέως ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν ἀνταπάντησιν εἰς τὸν κριτικὸν ἔλεγχον τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου, ἐν ἧ μετὰ πείσματος ἐπανέλαβεν, διώρθωσε καὶ συνεπλήρωσεν, ὅπου δ' ἀναγκαῖον μετέβαλεν ὅσα συνέταξεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ κ. Βορέα.

Εἰρήσθω μάλιστα, ὅτι ὁ κ. Λογοθέτης εἰς πολλὰ σπουδαιότατα σημεῖα τοῦ ἐλέγχου οὐδόλως ἀπήντησεν π. χ. Εἰς τὰ περὶ μεθόδου σελ. 13-17 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὰ περὶ λόγου καὶ πέραςτος σελ. 28 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὰ περὶ τοῦ προβλήματος τοῦ κατηγορουμένου σελ. 35 κ. ἔ. τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὸ ἐρώτημα ποίαν ἔχει σημασίαν ἡ μεταξὺ πλατωνισμοῦ καὶ ἀριστοτελισμοῦ διαμάχη σελ. 46 κ. ἔ. τοῦ Σχολαστικισμοῦ κλπ., εἰς τὴν πρόκλησιν νὰ εἴπῃ ποῦ ὁμιλεῖ ὁ Rickert περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος σελ. 49 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ., εἰς τὰ περὶ ἀντικειμένου ἐστερημένου ὑποκειμένου σελ. 54 τοῦ Σχολαστικισμοῦ κτλ. κτλ.

Πάντως εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ κ. Λογοθέτου ὅτι ἐζήτησαν νὰ ὑποστηρίξουν δημοσίᾳ ὅσα ὑπεστήριξαν ἐνώπιον τῆς οἰκείας Σχολῆς, ἐν ἀντιθέσει μάλιστα πρὸς τὸν κ. Θεοδωρίδην ἀποφυγόντα νὰ δημοσιεύσῃ μέχρι τοῦδε ὡς εἶχε στοιχειῶδες καθῆκον ὅσα ματαίως εἰσηγήθη εἰς τὴν φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Ἄλλ' οἱ συντάξαντες ἐν Ἀθήναις τὴν ἔκθεσιν καὶ τὴν ἀνταπάντησιν δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι παρεσύροντο εἰς ἐπίπεδον ἥκιστα ἐπιστημονικόν. Τοῦτο ἴσως, εἰάν ἦτο καὶ πάλιν ἀντίπαλός των ὁ κ. Θεοδωρίδης καὶ ὄχι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος, νὰ ἔμενεν ἀπαρατήρητον.

τον· ἀλλ' ἀντίπαλός των εἶνε πλέον ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος. Καί τοιουτοτρόπως ἐκ τῆς συγκρίσεως ἢ ἀντίθεσις μεταξὺ κριτῶν καὶ κρινομένου ἀπέβη ζωηρότατα ἐμφανής. Ἐλησιμόνησαν οὕτως ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς Πανεπιστήμιον, ὅπου ἔχει καθιερωθῆ ὡς ἀπαράβατος ἀρχὴ ἀπόλυτος ἢ πνευματικὴ ἐλευθερία, νὰ μεταβάλληται εἰς δόγμα οἰαδήποτε ἀτομικὴ πεποιθήσις καὶ νὰ διώκηται ὁ ἔχων ἀντίθετον γνώμην, τοῦτο δὲ οἴσοδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ κρινὼν, οἴσοδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ κρινόμενος.

Ἐπιβάλλεται μόνον ἢ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐσωτερικῆς ἀρχῆς τοῦ κρινομένου ἔργου κρίσις ἐπὶ τῆς συνοχῆς τῶν σκέψεων καὶ τῆς πληρότητος αὐτῶν. Τοῦναντίον οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Πλάτωνος κρίνουν ὅτι κακῶς ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀκολουθεῖ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Cohen καὶ τοῦ Natorp, τὴν ὁποίαν καὶ συμπληροῖ, ἐνῶ ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ τὴν μέθοδον τοῦ κ. Λογοθέτου, ἢ ὁποῖα εἶναι, ἐν παρόδῳ εἰρησθῶ, περισσότερο μεταφραστικὴ παρὰ ἐρμηνευτικὴ.

Ἄλλὰ τὸ χειρότερον εἶναι, ὅτι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς πλατωνικῆς ἐρμηνείας ἢ γνώμη τοῦ ἐπισήμου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Βορέα δηλαδή, καὶ ἢ γνώμη τοῦ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Λογοθέτου, συγκρούονται κατὰ βάσιν, ἀφ' οὔ ἢ ἡ μόνη φιλοσοφικὴ ἐργασία τοῦ κ. Βορέα χωρίζει τὴν ιδέαν τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τὴν θεότητα, πράγμα δι' ὃ κατηγορεῖται ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος. Ἐνῶ δὲ ἦτο ἐπίσημος εἰσηγητῆς ὁ κ. Βορέας ἢ ἔκθεσις συνετάγη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντιλήψεων τοῦ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ, τοῦ κ. Λογοθέτου. Καὶ τὸ χειρότερον ὅλων εἶναι, ὅτι ὁ κ. Βορέας, διὰ ν' ἀπορρίψῃ τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον, ὑπέγραψε κρίσιν ξένην, ἀναιροῦσαν τὴν ἐργασίαν, ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖ ἐν ταῦτῳ καὶ τοὺς διδακτορικοὺς καὶ τοὺς καθηγητικοὺς τίτλους του. ("Ora Das weltbildende Prinzip in der platonischen Philosophie, Leipzig, 1899),

Ἄλλ' ὄχι μόνον εἰς τοῦτο παρέσυρε τὸν κ. Βορέαν ὁ κ. Λογοθέτης, ἀλλὰ καὶ προκειμένου περὶ τῆς ἐπὶ ὑψηλῆς διατριβῆς τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου «περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας» ὁ κ. Λογοθέτης ἢ ἐγκατέλιπε τὸν ὑπογράψαντα τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν καὶ εἰς τὸ φυλλάδιόν του, τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «φιλοσοφικοὶ ἔλεγχοι»

κυκλοφορήσαν, ανέπτυξεν επιχειρηματολογίαν αποτελοῦσαν ἀναίρεσιν τῆς βαρυτέρας ἐκ τῶν ἀναγραφεισῶν ἐν τῇ ἐκθέσει κατηγοριῶν, ἥτοι ἐκείνης, καθ' ἣν ἡ «ὅλη ὑπόθεσις τῆς πραγματείας εἶναι περίληψις τῶν διδαγμάτων τοῦ Rickert», ἢ, ἐπειδὴ δὲν ἐπρόπειτο νὰ ὑπογράψῃ αὐτὸς τὴν ἐκθεσιν, ἐσεβάσθη τὴν γνώμην τοῦ ἐπισήμου εἰσηγητοῦ, ὅπερ ὁμῶς, ἀντινομῶν οὕτω, δὲν ἔπραξε προκειμένου περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Πλάτωνος. Διότι ἀπαντῶν ὁ κ. Λογοθέτης εἰς τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον, ἀντὶ νὰ ζητήσῃ νὰ στηρίξῃ τὸν ἰσχυρισμὸν τῆς ἐκθέσεως, ζητεῖ ν' ἀντλήσῃ ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν Rickert.

Καὶ ὀρθῶς ὁ κ. Λογοθέτης ἐγκατέλιπε τὸν μέχρις ἀστειότητος προσχειρόλογον ἰσχυρισμὸν, ὅτι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀκολουθεῖ τὰ διδάγματα τοῦ Rickert εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Αἱ ἀρχαί τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας ὑπεβλήθησαν ὡς διατριβὴ ἐπὶ ὑψηγείᾳ διὰ τὴν συστηματικὴν φιλοσοφίαν. Κατὰ ρητὴν τοῦ νόμου διάταξιν ὁ αἰτῶν ἔδραν ὑψηγητικὴν κυρίως ἐπὶ τῆς ἐπὶ ὑψηγείᾳ ὑποβαλλομένης διατριβῆς δέον νὰ ὑποστῇ τὸν κριτικὸν ἔλεγχον. Καὶ πρέπει νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι τοῦτο ἐγνώριζαν οἱ ἀναλαβόντες τὴν σχετικὴν εἰσήγησιν. Ἀλλ' ὄχι μόνον ἐπεξετάθησαν ἰδίως ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου περὶ Πλάτωνος καὶ περὶ Πλωτίνου, ἀλλὰ, παρ' ὅτι ἔδει νὰ ἐξετασθοῦν κυρίως τὰ καθαρῶς συστηματικὰ ἔργα του, τὰ ἐξήτασαν, ὄχι μόνον ἐν συντομίᾳ, ἀλλὰ καὶ τόσον ἐπιπολαίως, ὥστε, μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου ἠναγκάσθη ὁ ἀνταπαντῶν κ. Λογοθέτης νὰ μεταβάλλῃ ἐντελῶς ἐπιχειρηματολογίαν καὶ ἰδίως νὰ προβῇ μόνος εἰς ἔμμεσον ἀναίρεσιν τῆς βαρείας μομφῆς, καθ' ἣν προκειμένου περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, «ἡ ὅλη τῆς πραγματείας ὑπόθεσις εἶναι περίληψις τῶν διδαγμάτων τοῦ Rickert». Τοῦτο καὶ μόνον ἀρκεῖ διὰ ν' ἀπωλέσῃ πᾶν κῦρος τόσον ἢ ἐκθεσις τοῦ κ. Βορέα ὅσον καὶ ἡ ἀνταπάντησις τοῦ κ. Λογοθέτου, διότι ναὶ μὲν *errare humanum est*, ἀλλὰ τοῦτο δικαιούται μόνος ἐκεῖνος ν' ἀναφέρῃ δι' ἑαυτόν, ὁ ὁποῖος καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἔχει τοῦτο ὑπ' ὄψιν. Τούναντίον ὁμῶς, παρ' ὅσα λέγουν περὶ μνείας ὀλίγων μόνον ἐκ τῶν πολλῶν σφαλμάτων, ἢ ψυχικῆς διάθεσις, ἢ ὁποία χαρακτηρίζει καὶ τὴν εἰση-

γητικήν ἐκθέσιν καὶ τὴν ἀνταπίντησιν εἶναι τόσον προδήλως δυσμενής, ὥστε μόνον ἡ λέξις «κακεντρέχεια» ν' ἀποδίδῃ ὁπωσδήποτε τὸν ἀληθῆ χαρακτήρα της. Δεῖγμα τῆς ψυχικῆς ταύτης διαθέσεως ἔστω ἡ ἑξῆς φράσις: «Ὁ συγγραφεὺς ἠσχολήθη καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλωτίνου, τὰ δὲ πορίσματα τῆς ἐκτενοῦς—ὡς λέγει—μελέτης του περὶ μεταφυσικῆς αὐτοῦ ἐκθέτει ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος πραγματείᾳ» (σελ. 14 τῆς ἐκθέσεως). Διατί τὸ «ὡς λέγει;». Μήπως ἀμφισβητεῖ τοῦτο ἡ ἐκθεσις, ἢ μήπως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ κατὰ πόσον εἶναι πράγματι ἐκτενής ἡ ἐργασία «Plotins Metaphysik des Seins» 1928, (σελ. 190). Ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Ἰ. Θεοδορακοπούλου δὲν ἔλαβον οἱ κριταὶ διόλου ὑπ' ὄψιν εἰμὴ διὰ νὰ εἴπουν ὀλίγα τινα (σελ. 24—27) ἀντιπρατικά, ὅπως (σελ. 24): «Ἐνταῦθα ἀποφαίνεται ὁ φιλόσοφος ὅτι ἐν τῇ φύσει τῆς ψυχῆς κεῖται ὁ μερισμὸς τ. ἔ. ἢ ἀπὸ τοῦ νοητοῦ κόσμου ἀπομάκρυνσις καὶ ἢ εἰς τὸ σῶμα εἴσοδος.» (σελ. 25): «Ἀλλὰ ταῦτα ἀπάδουσι πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Πλωτίνου, καθ' ὃν ἡ ψυχὴ γεννᾷ καὶ κοσμεῖ καὶ διέπει τὸν σωματικὸν κόσμον (Ἡ, 1, 7. Ἡ, 7, 13. 4, 8, 7 καὶ 8.) Ἡ ψυχὴ δὲν εἰσέρχεται αὐτὴ εἰς τὸ σῶμα ἀλλὰ παρέχει παρ' ἑαυτῆς ἔλλαμψίν τινα ποιούσαν τὸ ἔμψυχον ὄν.»

Τῆς ἰδίας διαθέσεως εἶνε δεῖγμα χαρακτηριστικὸν καὶ ἡ παρατηρουμένη μετατροπὴ τῆς ἐκθέσεως ἐν πολλοῖς εἰς ὀρθογραφικόν, γραμματικόν καὶ ὀρολογικὸν ἔλεγχον. Τοῦτο ἦτο ἐπόμενονον, ἀφ' οὗ εἰδικῶς ἔχει ἀσχοληθῆ μετὰ τὴν φιλοσοφικὴν ὀρολογίαν ὁ κ. Βορέας καὶ ἀφ' οὗ εἰς τὰ ἱστορικά του ἔργα ὁ κ. Λογοθέτης ἔχει δώσει δείγματα ἐξαιρετα καλλιλόγου μεταφράσεως ἀρχαίων κειμένων.

Καὶ ὀρθῶς ὁ Ἰ. Θεοδορακόπουλος ἀρνεῖται νὰ ἐπεκταθῆ σχετικῶς, ἀλλὰ τονίζει, ὅτι τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα δὲν εἶναι ζητήματα ὀρθογραφικὰ καὶ γραμματικά. Ἐὰν εἶχε διασωθῆ μόνον ἐν ἑξ ὄλων τῶν χειρογράφων τοῦ Πλωτίνου, πλήρες ὀρθογραφικῶν καὶ γραμματικῶν σφαλμάτων, οὐδεὶς ἐχέφρων ἠθέλεν ἐκστομίσει, ὅτι στερεῖται διὰ τοῦτο μεγάλης φιλοσοφικῆς σπουδαιότητος, ὁποῖαν θὰ εἶχε μόνον ἐὰν οὐδὲν εἰς αὐτὸ ἐνυπῆρχεν ὀρθογραφικὸν ἢ γραμματικὸν σφάλμα. Τοῦτο θ' ἀπετέλῃ χονδροειδῆ παρανόησιν εὐκόλως ἄλλως τε στρεφόμενην ἐναντίον τῶν κ. κ. Βορέα καὶ Λογοθέτου. Οὗτοι μετέφρασαν ὡς «οὐσίαν τοῦ κόσμου» τὸ εἶν Weltwesen. Ἄν ὄχι ἀπὸ τὴν

ἔννοιαν ὀδηγούμενοι ἔπρεπε τοῦλάχιστον ἀπὸ τὸ λεξικὸν νὰ πληροφορηθοῦν ὅτι *Wesen* δὲν εἶναι μόνον ἡ οὐσία, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄν, τὸ κοσμικὸν ὄν, καὶ ὅτι, ἂν ἐπρόκειτο περὶ τῆς οὐσίας τοῦ κόσμου, θὰ ἔγραφεν ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος *das* (ὀριστικῶς) *Wesen der Welt* καὶ ὄχι *ein* (ἀορίστως) *Weltwesen*, διότι ἄλλως θὰ διέπραττε τὸ χονδροειδὲς γλωσσικὸν σφάλμα, εἰς ὃ ὑπέπεσαν οἱ κριταὶ του. Καὶ ὅμως ὁ ἀναγιγνώσκων τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν καὶ τὴν ἀνταπάντησιν τοῦ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ ἀποκομίζει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἐπρόκειτο νὰ κριθῆ ἢ μᾶλλον ὡς φιλόλογος ἢ ὡς φιλόσοφος. Ἀλλὰ τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι οὐδὲ ὡς φιλόλογος ἐκρίθη δικαίως, ἀφ' οὗ καὶ πάλιν ἐκρίθη ὡς ἔαν νὰ ἠθέλησε νὰ γράψῃ «δοκίμως» καὶ δὲν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του καὶ ὡς ἔαν νὰ ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὰς ὀρθογραφικὰς διορθώσεις τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων, τὰς ὁποίας δὲν ἔκαμεν ὁ ἴδιος, εὕρισκόμενος ἐν Γερμανίᾳ, καὶ μὴ παρακολουθῶν ὡς ἔκ τούτου τὴν ἐδῶ ἐκτύπωσιν τῶν ἔργων του.

Θὰ ἠδύνατό τις οὕτω πολλὰ νὰ μεμφθῆ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκθεσιν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνταπάντησιν, ἀφ' οὗ ὁ μὲν κ. Βορέας γράφει *Compte*, (σελ. 43 τῆς ἐκθέσεως) τὸν *Comte*, εἶναι δὲ σπανίως ἡ προσθήκη γράμματος σφάλμα τυπογραφικόν, ὃ δὲ *Rapport* εἰς τοὺς «φιλοσοφικοὺς ἐλέγχους» γράφεται *Rapport* (σελ. 15 τῶν φιλοσοφικῶν ἐλέγχων). Καὶ ταῦτα ὄχι διὰ ν' ἀμφισβητηθῆ ἡ γλωσσικὴ σοφία τῶν κριτῶν, ἀλλὰ μόνον ἵνα καταδειχθῆ πόσον ἀμοιρεῖ σοβαρότητος ἡ ἀσχολία περὶ τὸ θέμα τοῦτο, ἡ ὁποία σὺν τοῖς ἄλλοις βεβαίως εἶναι ἀκατάλληλος διὰ νὰ πείσῃ τὸν «ἐπαίοντα» ὅτι «ὁ ἕτερος ἐκ τῶν κριτῶν» διέκειτο φιλικώτατα πρὸς «τὸν ὑποψήφιον».

Ἄλλ' οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ἐζήτησαν νὰ μεγαλοποιήσουν παρόμοια σφάλματα. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀσήμαντον, διότι ἀποτελεῖ τὸν εἰλικρινῆ καὶ ἄδολον αὐτοχαρακτηρισμὸν ἀμφοτέρων, ἀδυνατούντων νὰ διακρίνουν τὸ φιλοσοφικῶς σπουδαῖον ἀπὸ τὸ ἀνάξιον λόγου καὶ ἀδικούντων ὡς ἐκ τούτου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς.

Ὅχι μόνον ὅμως εἰς τὰ ὀρθογραφικὰ καὶ γραμματικὰ ἐνδιατρίβουν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, ἀλλ' ἀγριομματίζοντες ἀρέσκονται καὶ εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς ὀρολογίας. Ἡ ἀκρίβεια περὶ τὴν ὀρο-

λογίαν είναι βεβαίως ἀρετὴ σπουδαία παντὸς ἐπιστήμονος καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν μετάδοσιν ἑκάστου διανοήματος. Ἄλλὰ στερεῖται γλωσσικοῦ αἰσθήματος ἑκείνος ὅστις θὰ θελήσῃ νὰ καταστήσῃ τελείως ἀκαμπτὸν ὡς πρὸ τὸ νόημά της κάθε λέξιν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ περιορισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποταχθῇ χωρὶς νὰ στενοχωρηθῇ τὸ διανόημα τὸ ἀπεριόριστον εἰς συναισθηματικὰς ἀποχρώσεις καὶ λογικὰς διαβαθμίσεις, εἰς τὴν κατανόησιν τῶν ὁποίων ὁδηγεῖ τὸ γλωσσικὸν ἑκάστου αἰσθημα.

Χωρὶς αὐτὴν τὴν διακύμανσιν εἰς τὸ νόημα τῶν λέξεων εἶναι ἴσως εὐκόλος, ἀλλὰ πάντως ἀνιαρὰ ἡ κατανόησις οἰουδήποτε συγγράμματος καὶ οἰασδήποτε προφορικῆς διδασκαλίας, ἢ ἐκ τῶν ὁποίων ὠφέλεια μειοῦται, διότι δὲν κινεῖ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀκροατοῦ, ὅπως ἴσως ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ἰδίας αὐτῶν πείρας γνωρίζουν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης.

Πάντως ὅμως εἶναι αὐτονόητον ὅτι καὶ ὅροι πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἀλλὰ καὶ μέτρον εἰς τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ νοήματός των εἶναι ἀνάγκη, νὰ τηρῆται.

Τούτου τεθέντος ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω περιορισμοὺς ἃς ἴδωμεν τι μέμφονται οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης. Τὰ ἐνικὰ συστήματα, τὸ δέον, ἡ τελεολογία, τὸ ὑπεριστορικόν, τὸ ἀνοικτὸν σύστημα καὶ τέλος οἱ ὅροι μορφή καὶ ὕλη, εἶναι οἱ «ἀσαφεῖς» «ἀδιανόητοι καὶ ἄγνωστοι» ὅροι, τῶν ὁποίων ἡ «ἀπροσδιόνυσος καὶ ἀνοίκειος» χρῆσις ἀποτελεῖ σπουδαῖον ἐλάττωμα, κατὰ τὴν κρίσιν ἀμφοτέρων τῶν εἰσηγητῶν τῆς ἐκθέσεως, δηλαδή τοῦ ἐπισήμου καὶ τοῦ ἀνεπισήμου· τοῦ δ' ἐλαττώματος τούτου ὁ μὴ καταλογισμὸς «θὰ ἦτο ἀσύγγνωστος τῶν κριτῶν παράλειψις» λέγει ὁ κ. Λογοθέτης. Εἰς τὴν σελ. 43 καὶ 44 τῆς ἐκθέσεως ὅμως οἱ ὅροι οὗτοι χαρακτηρίζονται κατηγορηματικῶς ὡς ἄγνωστοι. Καὶ μόνον ἐκ τῶν ὑστέρων ὁ κ. Λογοθέτης ἐζήτησε νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς ὅρους αὐτοὺς ὡς ἀσαφεῖς. Ἄλλ' ἃς ἀφήσωμεν ὅσα ὑπογράφει ὁ κ. Βορέας, ἀφ' οὗ τὰ ἐγκαταλείπει καὶ ὁ κ. Λογοθέτης ἀκόμη καὶ ἴδωμεν.

Τελεολογία, μορφή καὶ ὕλη δὲν εἶναι βεβαίως «ἄγνωστα καὶ ἀδιανόητα» ἀλλ' ἀσαφῆ, «ἐπειδὴ δὲν σημαίνουσι πάντοτε ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ» ἀλλ' ἔχουσι πολλὰς παραλλαγὰς καὶ ποικίλας ἀποχρώσεις. Οἶδσ-

δήποτε κάτοχος οίουδήποτε φιλοσοφικοῦ λεξικοῦ δύναται νὰ βεβαιωθῆ προχειρῶς ὅτι δὲν ἐπάρχει οὐδὲ εἰς ὄρος φιλοσοφικός, τοῦ ὁποίου νὰ μὴν εἶναι ἡ σημασία εὐμετάβλητος καὶ ποικίλη.

Καὶ τοῦτο γνωρίζει καλῶς ὁ κ. Λογοθέτης, ἐὰν ὁμως ἀμφιβάλλῃ ὡς φυλλομετρήσει τὰ λεξικά του καὶ θὰ πεισθῆ. Πάντως ὁ Ἰ. Θεοδοροκόπουλος γνωρίζει τοῦτο καλῶς, ἀλλ' οὐχὶ μέσῳ λεξικῶν ὡς ζητεῖ νὰ εἰρωνευθῆ ὁ δύο πῆρας φέρων κ. Λογοθέτης, ἀφ' οὗ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἐμελέτησεν εἰς Αἰδελβέργην καὶ εἰς τὴν Αἰδελβέργην ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν μελετοῦν οἱ σπουδασταὶ τῆς φιλοσοφίας τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἔργου τοῦ Windelband. Τὸ δ' ἔργον τοῦ Windelband εἶναι ἱστορία τῶν ἰδεῶν, ἐν ἣ καθίσταται καταφανὴς ἡ ἐναλλαγὴ τῶν νοημάτων ὑπὸ τὸν ἀμετάβλητον γλωσσικὸν τύπον. Ἀλλὰ τί σημαίνει τοῦτο; μήπως ὅτι ὁ γράφων ὑποχρεοῦται νὰ καθορίσῃ τὸ τί δι' ἐνὸς ἐκάστου ὄρου ἐννοεῖ; ἀλλὰ τότε μόνον ὀλίγος θ' ἀπέμενε καιρὸς εἰς τὸν φιλόσοφον, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἤθελε μεταβληθῆ τοιουτοτρόπως εἰς λεξιθηρίαν καὶ λεξικογραφίαν καὶ ἴσως ἀποτελεῖ τοῦτο φιλόφρονα περιποίησιν τοῦ κ. Βορέα, εἰδικῶς περὶ τὴν ὀρολογίαν ἀσχοληθέντος, ἀπὸ μέρους τοῦ κ. Λογοθέτου, εἰς τὰ ἔργα τοῦ ὁποίου ὁμως εὐκόλως εἶναι δυνατόν νὰ εὔρητις ὄρους δηλοῦντας εἰς τοὺς διαφόρους συγγραφεῖς διαφόρους ἐννοίας, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐξηγῆ, δικαίως ἄλλως τε, ποίαν ἀκριβῶς ἐκ τῶν πολλῶν παραλλαγῶν καὶ τῶν ποικίλων ἀποχρώσεων ἐννοεῖ αὐτὸς νὰ προσδώσῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς ἕκαστον ὄρον. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀποτελεῖ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ κ. Λογοθέτου δικαιολογίαν ἡ παρένθεσις, τὴν ὁποίαν ὁ δεύτερος ἐπιχειρεῖ, ποικίλης ὀνοματολογίας, ὑποδηλούσης ἀφθονον χρῆσιν λεξικοῦ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ὑπομνησθῆ σπουδαιοφανῶς, ὅτι τῆς μορφῆς καὶ τῆς ὕλης ἡ ἐννοία παραλάσσει ἐκάστοτε. Καὶ ἴσως εἶναι προτιμότερον νὰ καταλογίσῃ τις ἄγνοιαν εἰς τοὺς εἰσηγητὰς τῆς ἐκθέσεως, ἐπίσημον καὶ ἀνεπίσημον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, παρὰ νὰ δεχθῆ ὅτι ἐγνώριζαν ὅσα ἐκ τῶν ὑστέρων ἔγραψεν ὁ κ. Λογοθέτης, διότι οὕτω τοῦλάχιστον ὁ κ. Βορέας δὲν ἐμφανίζεται πρόμαχος ἀπόψεως ἀποδεδειγμένως ἀδίκου.

Ἡ τελεολογία δὲν εἶναι βεβαίως ὄρος ἄγνωστος, ἀλλ' ὅπως προ-

κειμένου περί μορφῆς καὶ ὕλης ὅρος ὑποδηλῶν ἔννοιαν διάφορον εἰς ἕκαστον συγγραφέα καὶ τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης χρήσεως ἐπιχείρημα λεπτομερῶς ἔχει ἀνασκευασθῆ. Ἀλλὰ προκειμένου περί τελεολογίας πρέπον εἶναι ἴσως νὰ παρατηρηθῆ ὅτι τοῦ ὅρου τούτου ἡ σημασία σχετικῶς ἐλάχιστα κυμαίνεται, μεταξὺ μιᾶς μόνον ἀντιθέσεως, ἴτοι με-
ταξὺ τῆς ιδεοκρατίας καὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ καὶ ὄχι μόνον εἶναι γνωστὸν ἐν Ἑλλάδι τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁ μόνος προσποιηθεὶς ὅτι ἀγνοεῖ τί σημαίνει *τελεολογία* διὰ τοὺς ιδεοκράτας, ὁ κ. Κορδάτος, ἔδω-
σεν ἀφορμὴν τόσον αὐστηροῦ ἐλέγχου ὥστε εἶναι ἀνεξερεύνητον, τί ἐπιζητεῖ ὁ κ. Λογοθέτης μετὰ τὸν κ. Κορδάτον. Πάντως ἡ *τελεολο-
γία*, δὲν εἶναι διόλου ἀγνωστος, οὐδ' ἀδιανόητος, οὐδ' ἀσαφής καὶ διὰ
τοὺς νομικοὺς ἀκόμη ὅρος καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι διὰ τοὺς
κ. κ. καθηγητὰς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πανεστημίου τῶν Ἀθηνῶν,
ἀφ' οὗ μάλιστα πρόκειται περί ὅρου ἑλληνικοῦ καθ' ὅλα, ἐπιδεχομέ-
νου μόνον τὴν εἰς τελολογίαν διόρθωσιν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὑπεριστορικὸς καὶ τὸ ἀνοικτὸν σύστημα εἶναι προφανῆς ἡ σημασία των. Ὑπεριστορικὸς, καὶ ἀνοικτὸν σύστημα εἶναι ὅροι κατὰ λέξιν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ εἰλημμένοι. Καὶ τοῦτο ἀρκεῖ διὰ νὰ κατανοήσῃ ὁ πράγματι «ἐπαῖων ἀναγνώστης» ποίαν προσδίδει σημασίαν εἰς τὰς λέξεις ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος, ὅπως ἠννόησεν ὁ κ. Λογοθέτης «τί σημαίνει» ἀνοικτὸν καὶ κλειστὸν σύστημα μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Rickert καὶ θὰ ἠννόει καὶ τὸ ὑπεριστορικὸν εἴαν εἶχεν ἀναγνώσει πληρέστερον τὸν Rickert (System (1921) σελ. 322), ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ἀρέσκειται νὰ διασαφηνίξῃ καὶ τὰ σαφέστατα, θεωρεῖ περιττὸν νὰ ἐξηγήσῃ τὸν «ἀσαφῆ» ὅρον «*ueberhistorisch*». Καὶ δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι μόνον ὁ Rickert ὁμιλεῖ περί ἀνοικτοῦ καὶ κλειστοῦ συστήματος, ὅπως βεβαίως δὲν ἀγνοεῖ ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστή-
μιον τῶν Ἀθηνῶν. Μάλιστα οἱ ὅροι ἀνοικτὸν καὶ κλειστὸν σύστημα ἔχουν εἰσαχθῆ καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου (*offenes Recht, geschlossenes Recht*) καὶ εἶναι κοινῆς χρήσεως.

Τὸ *μεθιστορικὸς*, τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις ἐν Γερμανίᾳ ἔχει ἀποβῆ συνήθης καὶ τοῦ ὁποίου ἀκριβῆς ἡ μετάφρασις ἐπιτυγχάνεται σχεδὸν διὰ μεταγραμματισμοῦ μόνον, εἶναι ὅρος γλωσσικῶς ἀμεμπτος, καὶ

ἡ σημασία του θὰ γίνῃ εὐκόλως ἀντιληπτὴ καὶ εἰς τὸν κ. Βορέαν καὶ εἰς τὸν κ. Λογοθέτην εἰς ἐνθυμηθοῦν, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν ἔχει σχηματισθῆναι τρόπον ἢ γλωσσικὴ διατύπωσις τῆς ἐννοίας τοῦ μεταφυσικοῦ, ἢ ὅποια καθορίζεται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν φύσιν, ὅπως ἀκριβῶς τοῦ μεθιστορικοῦ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἱστορίαν.

Τὸ ἐνικὸν σύστημα ἔχει προφανῶς τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ «ἐνίζον φιλοσόφημα» τῆς ἐκθέσεως νόημα (σελ. 25). Ὡστε ἄς ἐρωτήσῃ ἑαυτὸν τί σημαίνει ἐνικὸν σύστημα ὁ κ. Λογοθέτης.

Τὸ νόημα παρ' ὕλην τὴν δυσκολίαν, ἣν εὔρον ὡς λέγουσιν οἱ κ.κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, σημαίνει προφανῶς ὅτι τὸ γερμανικὸν Sinn καὶ ἀποτελεῖ πολύτιμον τῆς ἑλληνικῆς ὀρολογίας συμπλήρωμα ἢ τοιαύτη τοῦ ὄρου τούτου χρῆσις, ἢ ὅποια δὲν εἶναι δυσκολονόητος, ἀφ' οὗ διὰ νὰ εἴπωμεν τί σημαίνει τοῦτο ἢ ἐκεῖνο ἐρωτῶμεν τί νόημα ἔχει. Ἄλλως τε καὶ ὁ κ. Λογοθέτης λέγει «τὸ νόημα τοῦ ἀποσπάσματος τούτου τοῦ Πλωτίνου» κλπ. (σελ. 26). Ἐὰν δ' ἀπαρέσκει τοῦ ὄρου τούτου ἡ χρῆσις εἰς τὸν κ. Βορέαν καὶ τὸν κ. Λογοθέτην διατὶ δὲν προτείνουν αὐτοὶ ἄλλον ὄρον, ἀφ' οὗ δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ σταματήσῃ τῶν Ἑλλήνων ἡ σκέψις καὶ ν' ἀγνοηθῆναι τελείως ἡ ἐννοία τοῦ νοήματος.

Καὶ τέλος τὸ δέον εἶναι, λέγουσιν, κακὴ μετάφρασις τοῦ γερμανικοῦ Sollen. Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος παρέπεμψεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην. Τὸ χωρίον ἔχει οὕτω: «Πένης μὲν οὐκ ἂν εἶη μεγαλοπρεπής· οὐ γὰρ ἔστιν ἀφ' ὧν πολλὰ δαπανήσῃ πρεπόντως· ὁ δ' ἐπιχειρῶν ἡλίθιος· παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ καὶ τὸ δέον, κατ' ἀρετὴν δὲ τὸ ὀρθῶς». Καὶ τὸ χωρίον αὐτὸ ἐξηγεῖ ὁ κ. Λογοθέτης οὕτω: «ὁ πένης δὲν δύναται νὰ εἶναι μεγαλοπρεπής· διότι δὲν ἔχει τὰ μέσα νὰ εἶναι ὥστε νὰ δαπανήσῃ πολλὰ κατὰ τὸ πρέπον· εἰ δ' ἐπιχειρῇ τοῦτο εἶναι ἡλίθιος, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πράττει παρὰ τὴν κοινωνικὴν του θέσιν καὶ παρὰ τὸ πρέπον, ἐνῶ ὅ,τι γίνεται κατ' ὀρθὸν τρόπον εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν ἀρετὴν». Ἡ μετάφρασις εἶναι περιουτοῦ ἀκριβῆς, ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ. Πρόκειται ὅτι καὶ τὸ πρέπον ὅπως μεταφράζει τὸ δέον ὁ κ. Λογοθέτης σημαίνει ὅτι καὶ τὸ γερμανικὸν Sollen. Καθίσταται οὕτω προφανὲς τὸ σόφισμα τοῦ κ. Λογοθέτου προσπαθοῦντος οὕτως ἐκ τῶν ὑστέρων ν' ἀπο-

δείξη ὅτι ἐπρόλαβεν ἡ ἔκθεσις τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου καὶ μεταχειριζομένου τὴν λέξιν *πρέπον* ἀντὶ τῆς «ἀπροσδιονύσου» λέξεως *δέον* (ὄρ. Ζηκίδου σελ. 336 ἐρμηνεύοντος τὸ *δεόντως* διὰ τοῦ *πρέποντως*) ἐνῶ ἀμφότεροι ἀποδίδουν ἐξ ἴσου τὸ *Sollen*.

Ἡ *καλλιέργεια* εἶναι βεβαίως μετάφρασις τοῦ γερμανικοῦ *Kultur*. Ἀλλὰ πῶς θὰ εἴπωμεν ἄλλως τὴν *καλλιέργειαν* ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὸν πολιτισμόν, ἢ μήπως θ' ἀποσιωπήσωμεν τὴν ἀντιδιαστολὴν μέχρις ὅτου ἀποφανθῇ σχετικῶς ὁ κ. Λογοθέτης; Πάντως τοῦ ὄρου τούτου ἔχει γίνει πρὸ πολλοῦ ἤδη χρῆσις (ὄρ. Χαριτάκη, Ἄρχ. Οἰκ. Ἐπιστ. Ἔτος Α' ἀρ. 1). Μόνον ἴσως νὰ ἔπρεπε νὰ εἴπωμεν *καλλιέργια* καὶ οὐχὶ *καλλιέργεια*, ἀλλὰ τοῦτο παρέλειψεν ἐπιεικῶς ὁ κ. Λογοθέτης καθ' ὅτι διάκειται φιλικώτατα πρὸς τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον ὡς ἠγγνόησεν ἤδη ἐκ τῶν ἀνωτέρω «ὁ ἐπαῖων». Πάντως εἶναι ἀνάγκη νὰ προχωρήσωμεν καὶ τοῦτο λησμονεῖ τελείως ὁ κ. Λογοθέτης. Οὔτε ὁ κ. Βορέας, οὔτε ὁ κ. Λογοθέτης ἠθέλησαν νὰ ὁμολογήσουν, ὅτι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος προσεπάθησε νὰ διατυπώσῃ *πρῶτος* εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ σύγχρονα συστηματικὰ προβλήματα κατὰ τρόπον ἂν ὄχι τελείως ἐπιτυχῇ, πάντως ἱκανοποιητικὸν καὶ τιμητικὸν δι' ἓνα νέον ἐπιστήμονα ἐλθόντα νὰ συμπληρώσῃ ὅ,τι ἀπὸ καιροῦ ἄλλοι παρέλειψαν. Καὶ ἰδίως δὲν ἠθέλησεν ὁ κ. Λογοθέτης ν' ἀντιληφθῇ πόσον ἄδολος, πόσον ἀγνή καὶ πόσον ἀνδροπρεπῆς εἶναι ἡ ὁμολογία του, ὅτι παλαίει μὲ δυσκολίας, τὰς ὁποίας δὲν θέλει ν' ἀγνοήσῃ, διότι αὐτὸς εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ τὰς ὑπερνικήσῃ. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου εἰς τὸν Kant ἀποδεικνύει πόσον ὑψηλὰ εὐρίσκει τὰ παραδείγματά του. Ὅσα γράφει σχετικῶς ὁ κ. Λογοθέτης ἐμφανίζουσι ὅλην τὴν ἀντίθεσιν τοῦ χαρακτηῆρος του πρὸς τὸν χαρακτηῆρα τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου.

Περαίνων ὁ κ. Λογοθέτης τὸν γλωσσικὸν ἔλεγχον τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου ἐξετάζει δύο τινα τὸ ἀναπαύεσθαι ἐν ἑαυτῷ καὶ τὴν *θλᾶσιν* τοῦ *συνειδότος*, διότι ὄχι μόνον εὐρίσκει ὀρθογραφικά, γραμματικά καὶ ὀρολογικά νὰ παρατηρήσῃ σχετικῶς, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ καταδείξῃ συνάμα τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀνωτέρω σφαλμάτων ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων συγγραφέων. Καὶ τὴν σπουδαιότητα τῆς φιλολογικῆς προπαιδείας οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ, ἀλλὰ πάντες κακίζουσι τὴν μετα-

βολήν τῆς φιλοσοφικῆς ἐρμηνείας εἰς ἀνιαρὰν γραμματικὴν διάλυσιν, ὑπενθυμίζουσιν τὴν κακὴν διδασκαλίαν ἀρχαίων κειμένων εἰς τὰς πρώτας γυμνασιακὰς τάξεις, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐξεγείρεται κάθε συνείδησις.

Καὶ τί ἄλλο ἀποτελοῦν παρὰ γραμματικὴν ἀνάλυσιν ὅσα περὶ τοῦ ρήματος ἀναπαύομαι παρατηρεῖ ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν ἔκθεσιν ὁ κ. Λογοθέτης; Ἐάν ὁ κ. Λογοθέτης κακίξει τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον διὰ τὴν προσθήκην τοῦ «ἐν ἑαυτῷ», «μαθέτω» μόνον ὅτι δὲν διατυπῶται διὰ συμβόλων καὶ ἀλληγοριῶν ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος, ἀδιάφορον ἐάν οἱ ἀγνωστοῦντες τὰ στοιχειώδη κρίνουν ὡς περιέργως συμβολικὰ καὶ ἀδιανοήτως ἀλληγορικὰ τὰ γραφόμενά του, καὶ ὅτι τὸ «ἐν ἑαυτῷ» τίθεται διὰ νὰ ἐπανέλθῃ ὁ λόγος εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ἀφηρημένης διατυπώσεως, ἣ ὁποία διακόπτεται διὰ τοῦ ρήματος ἀναπαύεσθαι.

Ἐάν δὲ νομίζῃ πάλιν ὅτι τὸ ρῆμα τοῦτο ἔχει τὴν συνήθη αὐτοῦ ἔννοιαν καὶ ὅτι πρόκειται περὶ συνήθους ἀναπαύσεως, τότε βεβαίως ἡ ἀγαθὴ αὕτη ἀντίληψις θὰ γεννήσῃ ἕλαφρὸν μειδίαμα εἰς ὅσους ἀντιλαμβάνονται τὴν ψυχικὴν ἀνάπαυσιν ἐφικτὴν διὰ τῆς αὐταρκείας μόνον, ἣ ὁποία προϋπόθεσιν ἔχει τὴν αὐτοτέλειαν. Ἄς ἀντιπαρέλθωμεν σιωπῶντες. Ἀλλὰ θὰ συναντήσωμεν τὸν ἀμείλικτον ἔλεγχον καὶ καὶ τὴν διδασκαλικὴν εἰρωνείαν τοῦ κ. Λογοθέτου συλλαμβάνοντος τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον παρανοοῦντα καὶ παρερμηνεύοντα τὸν Πλωτῖνον. Τὸ ζήτημα ἔχει οὕτω: Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ὁμιλεῖ περὶ θλάσεως τοῦ συνειδότος. Τοῦτο ἐθεωρήθη ἀσυγχώρητος καὶ ἀκατανόητος ξενισμός, τοῦ ὁποίου γίνεται χρῆσις ἀντὶ τοῦ γερμανικοῦ Bruch des Bewusstseins. Cuique suum. Πράγματι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἠθέλησε ν' ἀποδώσῃ τὴν ἔννοιαν ταύτην. Καὶ τοῦτο εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο νοητόν εἰς τοὺς κ. κ. Βορέαν καὶ Λογοθέτην. Ἐκ τούτου ὅμως καθίσταται σαφὲς ὅτι Ἰ. Θεοδωρακόπουλος γράφει θλάσιν ἀντὶ θραῦσιν = Bruch, ὅπερ ἄλλως τε ὀρθόν, (ὁ Ζηκίδης ἐρμηνεύει τὸ θλάσις ὡς σπάσιμον ὄρ. σελ. 536). Ὡστε ἀσκόπως ἐκχέει τόσην χολὴν ὁ κ. Λογοθέτης τῆς ὁποίας τὴν πικρίαν μόνον αὐτὸς αἰσθάνεται. Ἄλλωστε εἰς τὴν σελίδα 83 τῆς ἀπαντήσεώς του ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἐρμηνεύει «τὸ χωρίον τοῦ Πλωτίνου ὡς ἐξῆς»: «Ὅταν ἡ ψυχὴ πάθῃ τὴν θλάσιν αὐτῆς...» ὥστε οὐδέποτε παρενόησε τὸ

χωρίον αὐτό, τὸ ὁποῖον παραθέτει οὕτω. «Συγκλασθέντος δὴ τούτου (τῆς ψυχῆς)...» ἐπεξηγῶν οὕτως ὅτι ὡς κάτοπτρον νοεῖται ἡ ψυχὴ. Ἄλλ' ὁ κ. Λογοθέτης ἀναφέρει τὴν φράσιν τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου καθ' ἣν ὁ Ἐγελος παρέλαβε τὴν ἔννοιαν τῆς «θλάσεως τοῦ συνειδότης κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸν Πλωτῖνον, ὅστις ὁμιλεῖ περὶ συνειδήσεως ἢ περὶ ψυχῆς ὡς περὶ κατόπτρου ἐνθα θλάται τὸ φῶς». Βεβαίως σφάλλει ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἐὰν ἀναφέρεται εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ χωρίον τοῦ Πλωτίνου, Ἐν. 1, 4, 10, ὅπως ἀποδεικνύουν, προτοῦ τὸ παρατηρήσῃ ὁ κ. Λογοθέτης, ὅσα ὁ ἴδιος γράφει περισσότερο ἀπὸ τὰ γραφόμενα τοῦ κ. Λογοθέτου. Καὶ εἶναι προφανές, ὅτι τὸ σφάλμα τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου προέρχεται ἀπὸ τὴν βίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἔγραψε τὴν ἀπάντησίν του. Ἀλλὰ πάντως ἐγράφη ἑλληνικώτατα ἢ θλάσις τοῦ συνειδότης, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Πλωτῖνος εἰς τὴν ψυχὴν ἀναφέρεται γράφων ὅσα γράφει περὶ θλάσεως. Ἄλλ' ὁ κ. Λογοθέτης ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας τὴν ὁποίαν τοῦ ἔδιδεν οὐχὶ τὸ κυρίως ὑπὸ κρίσιν ἔργον τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου, ἀλλ' ἡ ἀπάντησίς του καὶ μετέφερεν εἰς αὐτὸ τὴν συζήτησιν ἢ ὁποία εἶχεν ὡς ἀρχὴν τὸ ἐρώτημα: ἢ θλάσις τοῦ κατόπτρου δὲν ὑποδηλοῖ τὴν θλάσιν τοῦ συνειδότης; καὶ ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος ὁ κ. Λογοθέτης ναί. Τοῦτο ἀρκεῖ. Ἐνέχει δὲ ἀστείότητά τινα τὸ γεγονός, ὅτι ὁ κ. Λογοθέτης διὰ τῆς διορθώσεώς του ἐπεβεβαίωσεν ἄκων ἔτι μᾶλλον ὅσα ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀντεῖπεν εἰς τὴν ἔκθεσιν. Ἴδου πῶς ἡ ἐσφαλμένη ἔρμηνεία τοῦ χωρίου τοῦ Πλωτίνου καθ' ἣν ἡ θλάσις εἶναι θλάσις τοῦ φωτός, οὐχὶ δὲ τοῦ κατόπτρου ὀλίγον στηρίζει ὅσα θέλει δι' αὐτῆς νὰ στηρίξῃ ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος, παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν Reflexion τοῦ Ἐγέλου, δηλαδὴ ὅτι ἀφορᾷ τὴν ψυχὴν ἢ θλάσις καὶ ὅτι τὸ Bruch des Bewusstseins εἶναι εἰλημένον ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἄλλ' εὐτυχῶς διὰ τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον ὁ κ. Λογοθέτης, συμπαθῶς διακείμενος, διώρθωσε τὸ σφάλμα του. Καὶ οὕτω περατοῦται ὁ πολὺς γλωσσικὸς ἔλεγχος καὶ ἡ ἐπιμελὴς ἀγγιστρεία τῶν ὀρολογικῶν σφαλμάτων καὶ ἀπομένει μία μόνον παρατήρησις, μὴ ἀναφερομένη ἄλλως τε εἰς τὰ κριθέντα ἔργα, ἀλλ' εἰς τὸ περὶ «Σχολαστικισμοῦ καὶ φιλοσοφικῆς κριτικῆς» φυλλάδιον, ἢ ὁποία κατ' οὐσίαν ἀποτελεῖ τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἔρμηνείας τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου καὶ ἡ ἀπορία τοῦ μὴ «ἐπαίοντος»

ἀναγνώστου, διότι ὁ «ἐπαίων» θὰ ἠννόησεν ἀσφαλῶς περὶ τινος πρόκειται, ποῖοι λοιπὸν εἶναι οἱ ὄροι, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει σαφῶς ὡς ἀγνώστους ἢ ἐκθεσις (σελ. 43) καὶ κατόπιν ὡς «ἀπροσδιονύσους» καὶ «ἀδιανοήτους» ὁ κ. Λογοθέτης; Διότι ἐὰν ἡ μομφὴ περὶ «ἀγνώστων» ὄρων δὲν ἀποτελεῖ καὶ εἰς τὴν ἰδίαν τοῦ ἐπισήμου καὶ ἀνεπισήμου εἰσηγητοῦ συνείδησιν ὁμολογουμένως ἀστήρικτον καὶ σαθρὰν κατηγορίαν, τότε κατ' ἀνάγκην ἢ ἄγνοια καὶ μόνον ἢ ἄγνοια εἶναι ἡ ἀπροσδόκητος ἐξήγησις ἀλλ' οὐχὶ καὶ δικαιολογία τῶν περὶ «ἀγνώστων» ὄρων ἐν τῇ ἐκθέσει γραφομένων.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸ ὕφος τοῦ κ. Λογοθέτου, εἰς τὴν φυσικότητα τοῦ ὁποίου συνέτεινεν ἡ χρῆσις «μαθέτω» τινων καὶ ἄλλων παρομοίων, ἐπιβλητικῶν δῆθεν, ἀρμόζει ἐλάχιστα εἰς τὸν ἀληθῆ ἐπιστήμονα. Ὁ ἀληθῆς ἐπιστήμων, τοῦ ὁποίου ἡ ἀληθῆς ὑπεροχὴ δὲν ἔχει ἀνάγκην ὕψους, περιφρονεῖ τὴν σπουδαιοφάνειαν. Ἄλλ' ὁ κ. Λογοθέτης ἔχει ἀνάγκην ὕψους. Τοῦτο εἶναι τὸ λυπηρότερον, ἀλλὰ δεόν νὰ λεχθῆ διὰ νὰ μὴ παρέλθῃ ἀδιαμαρτύρητος ἡ διαχείρησις ἐπιστημονικῶν θεμάτων κατὰ τρόπον τελείως ἀντικείμενον πρὸς τὴν ἐπιστήμην.

Τὸν ἔλεγχον αὐτὸν διαδέχεται ὁ ἔλεγχος τῆς ἐρμηνευτικῆς μεθόδου τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου. Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης λέγουν πολλά, τὰ ὁποῖα συνοψίζονται εἰς ἓν καὶ μόνον, ὅτι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀκολουθεῖ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Cohen, τοῦ Natorp καὶ τοῦ Cassirer, ἡ ὁποία εἶναι τελείως ἐσφαλμένη, ἀφοῦ ζητεῖ νὰ εὔρη τὰ διανοήματα τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων φιλοσόφων καὶ ἰδίως τοῦ Πλάτωνος, ἐνῶ ἔδει ν' ἀκολουθήσῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ κ. Λογοθέτου, εἰς ὃν καὶ μόνον παραπέμπεται ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ὑπὸ τῶν συνταξάντων τὴν ἐκθεσιν. Ἐὰν ἠλήθευεν ὅτι ζητοῦν οἱ τρεῖς μεγάλοι φιλόσοφοι τοῦ Μαρβούργου ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ βεβιασμένως νὰ εὔρουν τὰ διανοήματα τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων, τότε πράγματι θὰ ἦσαν οὐτιδανοὶ ἐπιστήμονες, τὸ ἔργον τῶν ὁποίων θὰ ἐμηδενίζετο διὰ μιᾶς, ἐὰν ἐδημοσιεύοντο γερμανιστὶ τὰ σχετικὰ μέρη τῆς εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐλέγχου τοῦ κ. Λογοθέτου. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν ἡ κατ' ἀρχὴν ἀποδοχὴ τῆς γνώμης οἰασδήποτε αὐθεντίας εἶναι ἀντιεπιστημονικῆ,

ἐπὶ τοῦ προκειμένου φαίνεται βέβαιον ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι αἱ δοξασίαι τῶν κ. κ. Βορέα καὶ Λογοθέτου δὲν ἀντέχουν εἰς τὴν σύγκρισιν μετὰ τῆς ὑπερόχου διδασκαλίας τοῦ Cohen, τοῦ Natorp καὶ τοῦ Cassirer. Ἐὰν ὅμως ἔχουν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης διάφορον γνώμην, ἢ ἑλληνικὴ μετάφρασις τοῦ ἔργου τοῦ Natorp περὶ τῆς περὶ τῶν ἰδεῶν διδασκαλίας τοῦ Πλάτωνος δίδει πλέον εἰς αὐτοὺς ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωσιν ἐνώπιον κοινοῦ ἔχοντος βάσιν νὰ κρίνη ποίου ἢ ἀποψις εἶναι ὀρθὴ καὶ ποίου ἐσφαλμένη. Διότι ἐὰν ἢ γερμανιστὶ διατυπωμένη διδασκαλία τοῦ Ἰ. Θεοδορακοπούλου ἀποτελεῖ κίνδυνον καὶ εἶχον οἱ κ. κ. καθηγηταὶ καθῆκον νὰ ἐλέγξουν ὅσα ὑποστηρίζει, καθῆκον ἔτι ἐπιτακτικώτερον ἔχουν νὰ ἐλέγξουν τὸ μεταφρασθὲν ἤδη ἑλληνιστὶ ἔργον τοῦ Natorp, ὅπερ ἀποτελεῖ κίνδυνον ἔτι μεγαλύτερον λόγῳ τῆς ἐκτάσεώς του καὶ τοῦ μεγάλου κύρους τοῦ συγγραψαντος αὐτό. Ἄς ἀναμείνωμεν ἤδη μέχρις ὅτου δώσουν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ἀφορμὴν, κρίνοντες τὸ ἔργον τοῦ Natorp, νὰ κριθοῦν αὐτοί.

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς γεννᾶται ἡ ἀπορία, πῶς ἀφ' οὗ τόση ἐπικρατεῖ περὶ Πλάτωνος πολυγνωμία, ὡς γνωστόν καὶ ὡς ὁμολογεῖ καὶ ὁ κ. Λογοθέτης, πῶς ἐπιμένουν οἱ κρίναντες τὸν Ἰ. Θεοδορακόπουλον νὰ ἐξυψώσουν ἑαυτοὺς εἰς ἀπολύτους κριτὰς ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπολύτου πνευματικῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ὑπερηφάνως ἔχει καθιερώσει τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἠθικὸν ἐρώτημα, ὅπερ ἀδυσωπῆτως θὰ δύναται ν' ἀναγνώσῃ τόσον ὁ εἷς, ὅσον καὶ ὁ ἕτερος τῶν κριτῶν, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς οἰουδὴποτε προσώπου, τὸ ὁποῖον θὰ συναντοῦν ἐφ' ἑξῆς.

Περιοριζόμεθα νὰ παραπέμψωμεν τοὺς κ. κ. Βορέαν καὶ Λογοθέτην πρωτίστως εἰς τὸ ἔργον τοῦ Cohen, *Platos Ideenlehre und die Mathematik* καὶ τοῦ Natorp, *Platos Ideenlehre* τῶν ὁποίων ἢ προσεκτικὴ ἀνάγνωσις πολὺ θὰ βοηθήσῃ τοὺς κριτὰς ν' ἀντιληφθοῦν πόσον ἐσφαλμένως ἢ πάντως ἀδίκως ἔκριναν. Διότι οὐδεμίαν παρατήρησιν τῶν ἀφορᾶ χωρίον ἀναμφισβητήτως ἐρμηνευόμενον. Ὅπως προχείρως δύναται νὰ παραπεμθῇ ὁ κ. Λογοθέτης διὰ τὰς ἀπὸ τῆς σελ. 30 καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀριθμουμένας παρατηρήσεις ὡς ἑξῆς εἰς τὸν Natorp (ἐκδ. 1921) διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 1 εἰς τὴν σελ. 111, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 2

εἰς τὰς σελ. 133, 140, 314, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 3 εἰς τὴν σελ. 385 κ. ε., διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 4 εἰς τὴν σελ. 314 κ. ε., διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 5 εἰς τὴν σελ. 204. διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 6 εἰς σελ. 111 κ. ε., διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 8 εἰς τὴν σελ. 56 κ. ε., διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 9 εἰς τὴν σελ. 133, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 10 εἰς τὰς σελ. 292, 296 - 7, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 12 εἰς τὰς σελ. 192 - 3 καὶ 216, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 14 εἰς τὴν σελ. 315, διὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 16 εἰς τὴν σελ. 192 - 4 καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Ἀσφαλῶς ἐὰν ὁ Natorp παρουσιάζετο ἐνώπιον τῶν κριτῶν τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου ὡς ὑποψήφιος ὑφηγητῆς οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης θ' ἀπέριπτον τὸν Natorp.

Μόνον ὀλίγα τινὰ ὅσα ἐξόχως χαρακτηρίζουν τὴν διάθεσιν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν τῆς ἐκθέσεως θὰ παρατάξωμεν ἀναλυτικώτερον.

Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἐλέγχων δριμύτατα τὰ τῆς ἐκθέσεως διὰ τὴν παρατήρησιν ὅτι κακῶς προσνέμει χαρακτῆρα ὑποθετικὸν εἰς τὰς ἰδέας τοῦ Πλάτωνος γράφει :

«Καὶ προχωρῶν ὁ Πλάτων καὶ ἀναλύων τὴν σχέσιν τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ εἶδη λέγει «ἐχόμενος ἐκείνου τοῦ ἀσφαλοῦς τῆς ὑποθέσεως» (Φαίδ. 101 D) καὶ περαιτέρω λέγει «ἄλλην αὖ ὑπόθεσιν ὑποθέμενος». Εἰς δὲ τὸν «Τίμαιον» ὁμιλεῖ ὁ Πλάτων περὶ τοῦ νοητοῦ εἶδους τοῦ ὄντος γενικῶς ὡς περὶ ἑνὸς «ὑποτεθέντος»· «ἐν μὲν ὡς παραδείγματος εἶδος ὑποτεθέν νοητὸν καὶ αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ὄν» (48 E) ἀκριβῶς, διότι δι' αὐτοῦ θεμελιώνεται τὸ αἰσθητὸν εἶδος τοῦ ὄντος, τὸ ὁποῖον εἶναι «μίμημα τοῦ παραδείγματος» (ἐνθ. ἀν.). Ὡστε ὁ Πλάτων ὄχι μόνον ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἰδεῶν, τῶν εἰδῶν, ὡς περὶ ὑποθέσεων, ὅταν πραγματεύεται τὴν θεμελίωσιν τῶν αἰσθητῶν ὄντων, ἀλλὰ ὀνομάζει καὶ ὅλον τὸν νοητὸν κόσμον «ὑποτιθέμενον» ἢ τοὶ «ὑπόθεσιν».

Ὁ κ. Λογοθέτης ἀπαντᾷ :

«Ἐπιχειρῶν νὰ ἀποκρούσῃ τὴν παρατήρησιν ὅτι κακῶς προσάπει εἰς τὰς ἰδέας τοῦ Πλάτωνος ὑποθετικὸν χαρακτῆρα προσάγει χωρία, ἐν οἷς ὁ φιλόσοφος ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ὑποτίθεσθαι. Ἀλλὰ κακῆ τύχῃ τὸ ὄπλον, ὅπερ λαμβάνει πρὸς ἄμυναν, στρέφεται ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ἀμυνομένου. Διότι τὸ ὑποτίθεσθαι δέν σημαίνει μεταχειρίζεσθαι ὡς

ὑπόθεσιν, ἀλλ' ὁμολογεῖν, παραδέχεσθαι, θέτειν ὡς ἀσφαλῆ βάσιν, *legen zu Grunde*. Ὅταν φέρ' εἶπειν λέγει ὁ Πλάτων (Φαιδ. 100 B) «εἴμι πάλιν ἐπ' ἐκεῖνα τὰ πολυθρύλητα καὶ ἀρχομαι ἀπ' ἐκείνων ὑποτιθέμενος εἶναι τι καλὸν αὐτὸ καθ' αὐτὸ καὶ ἀγαθὸν καὶ μέγα...» δὲν ἐκδέχεται τὰς ἰδέας ὡς ἀπλὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ θεωρεῖ ὡς βεβαίαις καὶ ἀσφαλεῖς ἀρχάς. Ὡσαύτως «τίθημι ὡς ἀληθῆ ὄντα» (Αὐτ. 100 A) δὲν σημαίνει «ὑποθέτω» «σκέπτομαι ὑποθετικῶς» κάμνω τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι εἶναι ἀληθῆ, ἀλλὰ παραδέχομαι βέβαιος ὢν ὅτι ταῦτα εἶναι ἀληθῆ».

Ὅσα ὁ κ. Λογοθέτης γράφει γεννοῦν ἐν πρώτοις ἀμφιβολίαν ἐὰν οἱ συντάξαντες τὴν εἰσηγητικὴν ἐκθεσιν ἐγνώριζον, ὅτε συνέτασσον τὴν ἐκθεσιν, τὶ ἀκριβῶς ἐννοοῦμεν ἐπιστημονικῶς ὡς ὑπόθεσιν ἀφ' οὗ θεωροῦν ὅτι σφάλλουν ὁ Lotze καὶ ὁ Lutoslawski καὶ αὐτὸς ὁ Natorp ὡς ἀποδίδοντες καὶ αὐτοὶ παραπλήσιον ὑποθετικὸν χαρακτῆρα εἰς τὰς ἰδέας τοῦ Πλάτωνος. Ἡ ἐν τῇ ἐκθέσει παραπομπὴ εἰς αὐτοὺς τοὺς τρεῖς συγγραφεῖς ἀποδεικνύει κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ὅτι αὐτὸς ὁ κ. Λογοθέτης ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπιζητεῖ νὰ παραστήσῃ ἑαυτὸν γνώστην τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τῆς ὑποθέσεως. Πάντως ὅτι ὡς ὑπόθεσιν ἐννοοῦμεν *Grundlegung* ἐννοεῖ καθείς, ἐκτὸς τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ κ. Λογοθέτη, γνωρίζων ὅτι ὁ Πλάτων μετεχειρίζετο τὸν ὄρον *ὑπόθεσις* (Φαίδ. 101 D) καὶ ὄχι μόνον τὸν ὄρον *ὑποτίθεσθαι* ὡς λέγει κακῶς ὁ κ. Λογοθέτης (σελ. 47). Ἐν δὲ τῇ γενικῇ τοῦ δικαίου θεωρίᾳ ἀποκαλοῦμεν τὸν πρωταρχικὸν νόμον *ὑπόθεσιν τοῦ δικαίου* γνωρίζοντες κάλλιστα ὅτι ὁ πρωταρχικὸς νόμος, καθ' ὃ πρωταρχικὸς, ἀποτελεῖ μὲν ὑπόθεσιν, ἀλλὰ δὲν ἔχει αὐτὸς ὑπόθεσιν, εἶναι δηλαδὴ ἀνυπόθετος. Ὡστε οὐδὲν εἶπεν ὁ κ. Λογοθέτης λέγων ὅτι αἱ ἰδέαι κατὰ Πλάτωνα εἶναι ἀνυπόθετοι, διότι τοῦτο σημαίνει ὄχι ὅτι δὲν εἶναι ὑποθέσεις, ἀλλ' ὅτι δὲν ἔχουν ὑπόθεσιν, πράγμα τελείως διάφορον. Ταῦτα εἶναι πλέον ἢ προφανῆ δι' ὅλους καὶ μόνον ὁ κ. Λογοθέτης δύναται νὰ λέγῃ ὅτι ἐκ τῶν ὑστέρων ἐζήτησε νὰ ἐξέλθῃ ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἐκ τῆς δυσχερείας προβάλλων οὕτως ὁ ἀνεπίσημος εἰσηγητὴς εἰς τὸν κρινόμενον ὅσα χαρακτηρίζουν ἑαυτὸν καὶ τὸν κ. Βορέαν.

Εἰς τὴν ἐκθεσιν ἐπίσημος καὶ ἀνεπίσημος εἰσηγητὴς ἤλεγξαν τὴν φράσιν τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου. «Ψυχὴ δὲν εἶναι πράγμα ἀλλὰ θε-

μελιώδης ἑτερότης πρὸς τὸ πρᾶγμα», παρανοοῦντες ὅτι ἡ φράσις σημαίνει «Ψυχὴ δὲν εἶναι ὄν ἀλλὰ θεμελιώδης ἑτερότης πρὸς τοῦτο», λόγῳ παρερμηνείας τοῦ γερμανικοῦ Ding. Οἱ γερμανοὶ καθηγηταὶ οἱ κρίναντες τὴν ἐπὶ διδακτορία διατριβὴν τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου δὲν ἀντελήφθησαν τὸ γλωσσικὸν τοῦτο σφάλμα. Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης πληρέστερον τοῦ Rickert καὶ τοῦ Hoffmann γνωρίζοντες τὴν γερμανικὴν ἠννόησαν εὐθὺς τὸ σφάλμα. Ἄλλ' ἄς παρίδωμεν τοῦτο καὶ «μαθέτωσαν» ἤδη ὅτι *Ding* σημαίνει ὄχι μόνον ὄν, ἀλλὰ καὶ πρᾶγμα, ἰδίως ὅταν γράφεται ἀορίστως (*kein Ding*) καὶ ὅτι ἀντιλαμβανόμενοι, πόσον ἄστοχον ἦτο νὰ ἐρμηνεύσουν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ *Ding* ὡς ὄν ἔδει νὰ ὀδηγηθοῦν αὐτοὶ εἰς ἑτέραν ἐρμηνείαν τοῦ ὄρου τούτου, βαδίζοντες συνάμα οὐχὶ ἀσκωλιαστὶ ἐπὶ τῆς γνώσεως μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς γερμανικῆς. Τοῦτο ἠμπόδισε βεβαίως μόνον ἡ «φιλικὴ διάθεσις» τοῦ ἑτέρου τῶν κριτῶν, ὅπως ἠμπόδισεν ἡ διάθεσις αὕτη νὰ κατανοήσουν οἱ κ. κ. κριταὶ εἰς τὸ σπουδαιότερον σημεῖον τῆς κρίσεώς των, ὅτι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ὑποστηρίζων ὅτι βεβαίως ἡ ἀλήθεια εἶναι γέννημα τῆς ψυχῆς ἐννοεῖ τὴν ψυχὴν ὡς καθολικὸν συνειδός. Ἀλλὰ τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὀλίγον προηγουμένως ὁ κ. Λογοθέτης (σελ. 30 τοῦ φυλλαδίου) φαίνεται κάλλιστα γνωρίζων ὅτι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ὡς ψυχὴν ἐννοεῖ τὸ καθολικὸν συνειδός. Ὡστε ὄχι μόνον οὐδαμοῦ λέγει ὅσα μόνον οἱ κ. κ. κριταὶ διανοοῦνται, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ὁ κ. Λογοθέτης ἐγνώριζε τοῦτο, καὶ ὅμως μὴ ἔχων ἄλλο τι ν' ἀντεῖπη ἀναγκάζεται νὰ παρερμηνεύσῃ τὰ ὅσα γράφει ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος διὰ ν' ἀντικρούσῃ ὄχι ὅσα γράφει ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ παρερμηνείαν.

Βεβαίως ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ὑπῆρξεν ἀσαφής. Ἀλλὰ τίς πταίει διὰ τοῦτο; Βεβαίως οἱ ἀντιλαμβανόμενοι τὸ ein Weltwesen ὡς Wesen der Welt καὶ οἱ ἐπιμένοντες νὰ ἐρμηνεύουν τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον, παρὰ τὴν δήλωσιν ὅτι ἐννοεῖ τὴν ψυχὴν ὡς καθολικὸν συνειδός, ὡς εἰάν ἠννόει τὴν ψυχὴν ὡς ψυχὴν ἀτομικὴν. Ἡ ἀκαταληψία τοῦ ὀρισμοῦ τῆς ἐλευθερίας, ὃν ὁ κ. Λογοθέτης ἔχει παραθέσει ὡς δεῖγμα ἐναργέστατον τῆς ἀσαφείας τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου, ὑπάρχει μόνον ἐφ' ὅσον ἀγνοηθῇ τελείως ἡ διά-

κρισις μεταξύ νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ κόσμου. Ἀλλὰ διὰ τὸν ἀπροκατάληπτον κριτὴν εἶναι σαφές ὅτι ἐλευθερία εἶναι ἢ ἄρνησις τῆς κατ' αἰσθησιν καὶ κατ' ἐπιθυμίαν ζωῆς καὶ ἢ θεμελίωσις ζωῆς ἀπολύτως ἐνσυνειδήτου καὶ καθαρῶς νοητῆς. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν· εἵπομεν, ὁ ἀπροκατάληπτος κριτής. Ὁ κ. Λογοθέτης ὑποστηρίζει ὅτι χωρία τινα εἶναι τόσον ἀκατανόητα ὥστε οὐδ' αὐτὸς ὁ Rickert θὰ κατώρθωνε νὰ τὰ ἐννοήσῃ. Ἐὰν αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ρητορικὴν ὑπερβολήν, τότε ἄς ὀρίσῃ, ὡς ἔχει καθῆκον, τί ἀκριβῶς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐννοήσῃ καὶ αὐτὸς ὁ Rickert, ὥστε νὰ μεταφρασθοῦν τὰ χωρία καὶ νὰ ἴδωμεν ἂν καὶ πῶς ἐννοεῖ ὁ Rickert ὅ,τι θεωρεῖ «ἀδιανόητον» ὁ «εἰδικός» κ. Λογοθέτης. Ἀλλὰ τὸ πείραμα εἶναι ἐπικίνδυνον.

Πάντως καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι καὶ ἂν ὑπάρχει ἐνιαχοῦ σχετικὴ ἀσάφεια αὕτη δὲν ἔδει νὰ δώσῃ λαβὴν εἰς ὅσα ἐγράφησαν ἐν τῇ περιλαλήτῳ ἐκθέσει καὶ τῇ ἀνταπαντήσει τοῦ κ. Λογοθέτου παραθετομεν δύο τινα χωρία εἰλημένα ἐκ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Ἐγγέλου (Μετάφρ. Π. Γρατσιάτου):

«Ἡ οὐσία εἶναι καθαρὰ ταυτότης καὶ ἐμφάνεια ἐντὸς ἑαυτῆς μόνον καθ' ὅσον εἶναι ἢ εἰς ἑαυτὴν ἀναφερομένη ἄρνητικότης, ἐπομένως εἶναι ἄπωσις ἑαυτῆς ἀφ' ἑαυτῆς. Κατ' ἀκολουθίαν περιέχει οὐσιωδῶς τὸν διορισμὸν τῆς διαφορᾶς τοῦ ἑτέρου. Τὸ ἕτερον δὲν εἶναι ἐνταῦθα τὸ ποιοτικὸν ἄλλο, ὁ διορισμὸς, τὸ ὄριον· ἀλλά, ἐπειδὴ εἶναι ἐν τῇ οὐσίᾳ, τῇ εἰς ἑαυτὴν ἀναφερομένη, ἢ ἄρνησις εἶναι ἐξ ἴσου ἀναφορά, διάφορον, τεθειμένον εἶναι, ἔμμεσον εἶναι.» ἢ :

«Αὕτη ἢ οὕτως ἀνεπτυγμένη ἐξωτερικότης, ὡς κύκλος τῶν διορισμῶν τῆς δυνατότητος καὶ τῆς ἀμέσου πραγματικότητος—κύκλος ἀποτελῶν τὴν ἀμοιβαίαν ἐμμεσότητα αὐτῶν δι' ἀλλήλων—εἶναι ἢ πραγματικὴ δυνατότης ἐν γένει».

Καὶ ὅμως ἢ τοιαύτη «ἀσάφεια» δὲν ἤμπόδισε νὰ θεωρεῖται ὁ Ἐγγελος εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων φιλοσόφων τοῦ κόσμου. Ἀλλ' καὶ ὅταν ἢ ἀσάφεια κειμένου τινὸς δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δυσκολίας καὶ τοῦ ὕψους τοῦ διατυπουμένου διανοήματος, οὐδέποτε ἀρκεῖ διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὸν σκυβαλισμὸν ἐπιστημονικοῦ ἔργου, ἰδίως ἔργου τοσοῦτον ἀδρομεροῦς ὅσον εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου.

Ὁ τοιοῦτος σκυβαλισμὸς ἀντίκειται ἐκ διαμέτρου πρὸς τὸ ἐπιστημονικὸν ἦθος.

Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἐκ τοῦ ἐλέγχου, ὃν ἤσκησαν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης, ἀπομένει τελείως ἀκαταίσχυντος, εἶναι μάλιστα βέβαιον ὅτι ὁ ἔλεγχος οὗτος ἔδωσεν ἀφορμὴν νὰ μελετηθῇ τὸν ἔργον τοῦ κριθέντος καὶ νὰ δικαιωθῇ πλήρως οὗτος. Τὸ ἀστόχημα τοῦ ἐναντίον τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου ἀσκηθέντος ἐλέγχου ἔχει καταστῆ τοσούτῳ μᾶλλον ἐμφανές ἐκ τῆς ἀπροσδοκίτου δριμύτητος τοῦ ἀρχαιπινούσ ἐλέγχου τοῦ ἐξικνουμένου μέχρι τοῦ σημείου νὰ γράφῃ ὁ κ. Λογοθέτης «Imprim, imprim, tuum verbum Theodoracopule». Εὐτυχῶς ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον ἱερὰ ἐξέτασις, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἀσφαλῶς ἤθελεν ἐναγάγῃ ὁ καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας τὸν ὁμιλήσαντα περὶ τῶν δεσμῶν τοῦ χριστιανικοῦ δογματισμοῦ.

Οὐδεμία δυστυχῶς ὑπάρχει ἀντικειμενικὴ δικαιολογία τῆς στάσεως τῶν δύο καθηγητῶν. Δυστυχῶς. Διότι ὅσοι πράγματι σέβονται τὴν πνευματικὴν παράδοσιν τοῦ γένους τὴν δημιουργηθεῖσαν παρὰ τὰ πάμπολλα ἐμπόδια μὲ κόπους ἀφαντάστως μεγάλους θὰ ἐπεθύμουν νὰ μὴν ἀποδειχθῇ ἄδικος ἡ κρίσις δύο καθηγητῶν τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ προσγενομένη ἀδικία εἶναι τόσον μεγάλη ὥστε δὲν εἶναι πρέπον ν' ἀποσιωπηθῇ. Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἀπῆντησεν. Καὶ εἶχε καθῆκον ἀπόλυτον ν' ἀπαντήσῃ. Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἡ ἀπάντησίς του ἀπευθύνεται μόνον εἰς τοὺς δύο καθηγητάς, τοὺς εἰσηγητάς τῆς ὑποβληθείσης εἰς τὴν Σχολὴν ἐκθέσεως. Δὲν ὑπάρχει δὲ οὐδεμία φράσις εἰς τὴν ἀπάντησίν του, ἡ ὁποία ν' ἀποτελῇ οὐδὲ πόρρωθεν ὑπαινιγμὸν ἐναντίον τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Ὡστε μόνον ὁ κ. Λογοθέτης ἐπεζήτησε νὰ παραστήσῃ τὸν Ἰ. Θεοδωρακόπουλον «ὑβριστὴν τῆς Σχολῆς». Ἐν πρώτοις ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος δὲν εἶναι ὑβριστής. Ἐὰν ἐδόθη αὐτῷ λαβὴ ἐξαιρετικῶς αὐστηροῦ ἐλέγχου διὰ τοῦτο πταίουν ἄλλοι. Καὶ πάντως εἰάν ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος εἶναι ὑβριστής, ποία λέξις θὰ χαρακτηρίσῃ φυλλάδια προσώπου τινος ἤδη καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν; (Ὁρ. Κ. Λογοθέτου. Ἡ εὐσυνειδησία καὶ ἡ ἐπιστημοσύνη τοῦ Ε. Κουγέα, 1924. Ἐπίμετρον.

1924, Συμπλήρωμα τοῦ Ἐπιμέτρου, 1924). Ἐξ ἄλλου ἡ εὐθύτης μετὰ τῆς ὁποίας ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἐχώρισε τοὺς εἰσηγητὰς ἀπὸ τὴν ἄλλην Σχολήν, ἡ ὁποία κατὰ πλειοψηφίαν ἐπόμενον ἦτο νὰ δεχθῆ τὴν γνώμην τῶν «εἰδικῶν» καθηγητῶν, ἀποδεικνύει πόσον ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος γνωρίζει, ὅπως ἄλλωστε ὀφείλει, ἵνα σέβεται βαθύτατα τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν Σχολήν, τὴν ὁποίαν ἔχουν λαμπρύνει τόσα μεγάλα ὀνόματα ἐξόχων ἐπιστημόνων, εὐρείας ἀντιλήψεως, δικαίων καὶ ἀμερολήπτων πάντοτε εἰς τὴν κρίσιν, τὴν παράδοσιν τῶν ὁποίων διέκοψαν οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης.

Οἱ κ. κ. Βορέας καὶ Λογοθέτης ἄς μὴ ἀπατῶνται. Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος δὲν ἐθλίβη, διότι δὲν ἐπηνέθη, δὲν ἐθλίβη, διότι δὲν ἐγένετο ὑφηγητής. Ἐπαίνους ἤκουσε νὰ λέγωνται καὶ εἶδε νὰ γράφονται περὶ αὐτοῦ ὄχι μόνον παρὰ σοφῶν ἀνδρῶν ὅπως ὁ Rickert, ὁ Joel, ὁ Hoffmann καὶ ὁ Calogero, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ κυβερνωῦντος τὴν πατρίδα καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς βουλῆς καὶ ἀπὸ τὸν Παλαμᾶν, ἐπαίνους τόσους, ὅσους δὲν ἔχουν ἀποκομίσει ὁμοῦ καὶ οἱ δύο ἐπικριταί του. Ἐδραι πρὸς διδασκαλίαν τοῦ ἐπροτάθησαν ἄλλοῦ, κατέχει ἄλλως τε τοιαύτην, κατόπιν ἐξαιρετικῶς τιμητικῆς ἐκλογῆς, εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης.

Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἐθλίβη ὅπως ἐθλίβησαν ὅσοι ἀγαποῦν καὶ πονοῦν διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γένους, μόνον ἐπειδὴ δύο καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν ἠδίκησαν, ἐθλίβη τόσον μόνον ὅσον θὰ ἐθλίβετο καὶ ἂν ἠδικεῖτο ἄλλος, ἐκινήθη δηλαδή ἀπὸ καθαρῶς ἀντικειμενικὴν ἀντίληψιν.

Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἄς ἀφίση τοὺς κ. κ. Βορέαν καὶ Λογοθέτην νὰ συμμερίζωνται περὶ αὐτοῦ γνώμην κοινὴν μετὰ τοῦ πρώην ἀντιπάλου των, καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, κ. Θεοδωρίδη καὶ τοῦ ὁπαδοῦ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ κ. Κορδάτου καὶ ἄς ἐργασθῆ ὅπως ἠργάσθη καὶ εἰς τὸ παρελθόν. Τὸν ἐργαζόμενον δικαιώνει τὸ ἔργον του.

Ὁ ἔλεγχος τοῦ κ. Βορέα καὶ τοῦ κ. Λογοθέτου ἐλέγχεται αὐτὸς ἀνακριβῆς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἀλλ' ἡ ἀνασκευὴ τῆς «εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως» καὶ τῶν «φιλοσοφικῶν ἐλέγχων» θ' ἀπομείνη ἔλλει-

πής, εἰς ἀπασιωπηθῆ τὸ ἠθικῶς τόσον ὅσοι καὶ ἐπιστημονικῶς βαρύτερον σφάλμα, εἰς ὃ ὑπέπεσαν οἱ κρίναντες ἀμφοτέρω.

Τὸ σφάλμα τοῦτο ἔγκειται οὐχὶ πλέον εἰς ὃ,τι ἐγράφη, ἀλλὰ τοῦναντίον εἰς ὃ,τι δὲν ἐγράφη, σφάλμα εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ ὁποίου συντείνει καὶ ἡ μεταγενεστέρα τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου πολυμερῆς ἐργασία. Ἄραγε δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνεύρουν οὐδὲν ἐκτὸς τῆς ἐπιμελείας ἀξίον ἐκείνου εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου; Ἄλλ' ἐσκέφθησαν ἄραγε κἄν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπαινέσουν ὃ,τι ἀξίον ἐπαίνου; Εἶναι διὰ τὴν συνείδησιν τοῦ ἐπιστήμονος τὸ λυπηρότερον ἠθικῶς ἐρώτημα ἐξ ὅλων ὅσα γεννᾶ ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐκθέσεως. Ἄν ὄχι ὁ κ. Βορέας πάντως ὁ κ. Λογοθέτης ἐγνώριζεν ὅτι τὰ ἔργα τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου ἐκρίθησαν ἀξία τιμῆς ὑπὸ κριτῶν αὐστηροτάτων ἀντιφρονούντων ἐν πολλοῖς. Ἐπειδὴ δ' ἐγνώριζεν ὅτι δὲν εἶναι τυχαία ἡ γνώμη τοῦ Ricker, τοῦ Joel, τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ ἔνθεον ὁ κ. Βορέας, (Ὁρ. Ἐκθεσιν τὴν ἐπιτροπείας περὶ τῆς πληρώσεως τῆς κενῆς τακτικῆς ἔδρας τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας 1923), τοῦ Hoffmann καὶ τοῦ Calogero, διατὶ δὲν ἀνέφερον ὡς εἶχε στοιχειῶδες ἐπιστημονικὸν καθῆκον εἰς τὴν σχολὴν ὅτι μεγάλοι ἐπιστήμονες «εἰδικοί», ὅπως λέγει, ἂν καὶ τὸ ἐπίθετον αὐτὸ δὲν ἀρμόζει προκειμένου περὶ ἀληθῶν φιλοσόφων, ἀλλὰ ἡ αὐτὸς περὶ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου δοξάζουν; Δὲν ἐσκέφθησαν ἄραγε ὅμως οἱ κριταὶ ἀνεξαρτήτως παντὸς ἐπαίνου καὶ πάσης τιμῆς ὅτι τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου τὸ ἔργον διακρίνεται διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ βάθος τῶν γνωσιολογικῶν προϋποθέσεων, διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς συστηματικῆς διατάξεως διὰ τὴν εὐρύτητά του καὶ ἰδίως διὰ τὸ ἐπιστημονικὸν ἦθος; Διατὶ ἄραγε, ἂν καὶ δὲν εἶναι, διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν ἰδίαν αὐτῶν φράσιν, «ἄμοιρος ἀξίας εἰς τὰ κατὰ μέρος» ἡ περὶ Πλάτωνος ἐργασία, δὲν ἀνέφερον ὅπωςδήποτε σαφέστερον εἰς τὸ ἔγκειται ἡ ἀξία τῆς ἐργασίας ταύτης, ἀφ' οὗ μετὰ πρωτοφανοῦς ζήλου λεπτομερῶς ἐσημείωσαν ὅτι ἐνόμισαν ἐσφαλμένον; Ἄλλὰ πρὸς τί τόσα ἐρωτήματα; Δὲν ὑπέγραψεν ὁ κ. Βορέας τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Λογοθέτη περὶ μὴ διακρίσεως τοῦ δημιουργοῦ ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ Πλάτωνα; γραφέντα, ἐνῶ ἡ μόνη φιλοσοφικὴ του ἐργασία καταλήγει σαφῶς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ Πλάτωνα ἡ θεότης δὲν συμπίπτει πρὸς τὴν ἰδέαν

τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ δύναται τις ν' ἀπορήσῃ κατόπιν αὐτῶν διατὶ δὲν ἐτιμήθη ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος ἔστω μόνον ὅταν ὁ ἔπαινος καὶ ἡ τιμὴ ἀπετέλει ἐκπλήρωσιν στοιχειώδους ἐπιστημονικῆς ὑποχρεώσεως; Ὁ Ἰ. Θεοδωρακόπουλος δὲν ἐκρίθη δικαίως. Ἀλλὰ ἤδη ἀντελήφθησαν οἱ κριταί του, ὅτι ὄχι μόνον ὁ κρινόμενος κρίνεται ἀλλὰ καὶ ὁ κρίνων. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου μάλιστα δικαιωματικῶς εἶναι περισσότερον κριτῆς ὁ τυπικῶς κριθεὶς. Καὶ ἐπειδὴ δὲν πρόκειται νὰ λησμονηθῇ ταχέως ἢ συνάντησις τοῦ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου μὲ τοὺς δύο καθηγητὰς τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ νὰ χαρακτηρίσῃ μίαν μετάβασιν, παρερχομένου τοῦ χρόνου θὰ καθίσταται τοῦτο διαρκῶς σαφέστερον. Καὶ οἱ κριταὶ κριθήσονται διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν κρίσεως.

Ἡ Διεύθυνσις τοῦ ΑΡΧΕΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ δηλοῖ κατὰ παράκλησιν τοῦ γράψαντος, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑαυτῆς, ὅτι εὐχαρίστως θὰ δημοσιεύσῃ οἰανδήποτε ἀπάντησιν προερχομένην ἀπὸ τὸν κ. Βορέαν ἢ τὸν κ. Δογοθέτην ἢ ἀπὸ ἄλλο πρόσωπον τὸ ὁποῖον ἤθελον οὔτοι ὑποδείξῃ.